

Nr 29

Försvarsutskottets betänkande med anledning av motion om kompletterande yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i anslutning till rekryttjänstgöringen, m. m.

I motionen 1974:986 av herr Oskarson m. fl. (m) har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t

1. anhåller om sådana tillämpningsföreskrifter att förekommande specialutbildning i anslutning till rekryttjänstgöringen formellt kan styrkas i vad avser inriktning och – på den enskilde värnpliktiges begäran – vitsordas samt

2. begär att Kungl. Maj:t uppdrar åt arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med militära myndigheter och skolöverstyrelsen närmare utreda och lägga fram förslag om kompletterande yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i anslutning till rekryttjänstgöringen i enlighet med de riktlinjer som föreslagits i motionen.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från överbefälhavaren, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och 1972 års värnpliktsutredning.

Möjligheter till arbetsmarknadsutbildning

Med arbetsmarknadsutbildning menar man sådan utbildning som ges vuxna personer av sysselsättningspolitiska skäl, dvs. när det föreligger arbetslöshet eller risk för arbetslöshet. Arbetsmarknadsutbildningen har ökat successivt och nu fått en mycket stor omfattning. 1965 påbörjade ca 30 000 kursdeltagare arbetsmarknadsutbildning. 1973 var motsvarande antal 108 000. Statens utgifter för arbetsmarknadsutbildning har ökat från drygt 200 milj. kr. budgetåret 1966/67 till över 1 miljard kr. budgetåret 1974/75.

Man kan indela kurser m. m. inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen i fyra huvudgrupper: särskilda av skolöverstyrelsen anordnade kurser, företagsutbildning, utbildning inom det reguljära utbildningsväsendet och utbildning genom övriga kursanordnare. Huvuddelen av de personer som påbörjar arbetsmarknadsutbildning genomgår någon typ av yrkesinriktad utbildning. Nära en tredjedel av kursdeltagarna påbörjar yrkesutbildning som leder till tillverkningsyrken, ca en tredjedel fördelas på övriga yrkesinriktningar och ca en tredjedel av kursdeltagarna går till icke yrkesinriktad utbildning. Den icke yrkesinriktade utbildningen består huvudsakligen av olika typer av förberedelse för vidare yrkesutbildning.

Arbetsmarknadsutbildningen avgränsas av rätten att få utbildningsbidrag under utbildningstiden. Enligt 15 § arbetsmarknadskungörelsen (1966:368) utgår utbildningsbidrag till den som deltar i yrkesutbildning enligt kungörelsen (1945:445) angående yrkesutbildningskurser för arbetslösa eller som av sysselsättningspolitiska skäl får yrkesutbildning i annan ordning, liksom också till äldre arbetstagare som utbildas för nya arbetsuppgifter i provanställning vilken han erhållit genom den offentliga arbetsförmedlingen. Som villkor för att få utbildningsbidrag gäller enligt 16 § att vederbörande är eller löper risk att bli arbetslös eller är svårplacerad på arbetsmarknaden, att han fyllt 20 år och söker arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen samt att utbildningen kan antas vara ägnad att medföra stadigvarande arbete som inte kan komma till stånd utan utbildningen.

För rätt att erhålla utbildningsbidrag gäller alltså att vederbörande skall ha fyllt 20 år. Härifrån har dock stadgats vissa undantag. Enligt föreskrifter som har utfärdats av Kungl. Maj:t får utbildningsbidrag utgå till förälder, handikappad eller flykting som inte fyllt 20 år. Bidrag utgår också i andra fall, t. ex. till den som har fyllt 18 men inte 20 år och har försörjningsbörd. Åldersgränsen gäller inte heller för det reducerade bidrag som utgår vid genomgång av kursen "arbetsliv och utbildning", en speciell informationskurs med praktik.

Utbildningen bedrivs i huvudsak vid s. k. AMU-centra. De drygt 50 sådana centra som finns i landet har f. n. en kapacitet av 25 700 elevplatser. Utbildningen omfattar ca 250 yrkesområden och specialiteter som ständigt anpassas till elevernas och arbetsmarknadens behov. Platserna kan utnyttjas med kort varsel, eftersom de flesta finns vid kurser med successiv intagning.

En kommitté, som haft i uppdrag att se över arbetsmarknadsutbildningen, har nyligen lagt fram betänkandet Utbildning för arbete (SOU 1974:79). Betänkandet innehåller bl. a. en bedömning av om nuvarande regler och tillämpningsbestämmelser är tillfredsställande vad beträffar den enskildes rätt att komma i fråga för arbetsmarknadsutbildning. Frågan om en kompletterande yrkesinriktad utbildning för värnpliktiga i anslutning till rekryttjänstgöringen behandlas inte i betänkandet.

Motionen

I motionen 1974:986 skisseras formerna för en kompletterande yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i anslutning till rekryttjänstgöringen. Många värnpliktiga får, utöver den rent militära utbildningen, en ganska omfattande skolning inom ett visst specialområde. Enligt motionärerna borde denna kompletteras med en mera fullständig utbildning till motortekniker, signaltekniker, sjukvårdare m. fl. yrken. Härigenom skulle såväl den enskilde som samhället kunna dra nytta av de specialkunskaper som inhämtas under grundutbildningen för värnpliktiga. Motionärerna anför vidare:

Kompletteringen skulle inriktas dels på de ämnen – t. ex. svenska och matematik – i vilka den värnpliktige icke eljest erhåller utbildning genom försvarets försorg, dels på en fördjupning av kunskaperna inom det aktuella yrkesområdet. Målsättningen skulle vara att nå samma utbildningsnivå som meddelas inom motsvarande civila yrkesutbildning. Det skulle vara förenat med betydande fördelar om en sådan komplettering kunde genomföras i direkt anslutning till den värnpliktiges uttryckning från militärtjänsten. Många värnpliktiga får i samband med militärtjänsten ett särskilt intresse för sitt tilldelade specialgebit och får därvid goda grundkunskaper. Vidare skulle värnplikten bli betydligt mera meningsfull för många.

Utbildningen bör enligt motionärerna förläggas på förbanden, där man till låga kostnader kan utnyttja den kapacitet som förbandet förfogar över i form av förläggning, förplägnad, lärosalar, utbildningsmateriel, militära instruktörer inom ifrågavarande specialområden m. m. Den skall dock bedrivas i enlighet med det civila skolväsendets bestämmelser och bör lämpligen stå under ledning och kontroll av skolöverstyrelsen. Då verksamheten är ett led i arbetsmarknadsutbildningen bör arbetsmarknadsstyrelsen i ekonomiskt hänseende vara huvudman.

Motionärerna hänvisar till att värnpliktsutbildningen är förkortad och anser det möjligt att ställa militära resurser till förfogande under det uppehåll i värnpliktsutbildningen som uppstår på förbanden. En arbetsmarknadsutbildning enligt motionärernas förslag skulle härigenom bli ekonomiskt mycket fördelaktig för samhället.

Motionärerna framhåller att det är många frågor och problem som måste belysas och utredas för att den här föreslagna yrkesutbildningen skall kunna genomföras. De anser dock uppslaget så värdefullt att det bör göras till föremål för överläggningar och samråd mellan arbetsmarknadsstyrelsen, militära myndigheter och skolöverstyrelsen.

Motionen innehåller också förslag om att en värnpliktig på begäran skall kunna få skriftligt bevis på den specialutbildning han fått under sin militärtjänstgöring.

Remissyttrandena

Motionärernas förslag om en kompletterande yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning har inte vunnit anslutning från något håll. Remissinstanserna pekar emellertid på olika möjligheter att tillgodose motionärernas önskemål.

Enligt *överbefälhavaren* bottnar förslaget i den uppfattningen att såväl förlägnings- och undervisningsutrymmen som lärare – befäl – finns disponibla under den tid grundutbildning inte pågår. Så är emellertid i regel inte fallet. Överbefälhavaren fortsätter:

Denna tid utnyttjas för repetitions- och nödvändig befälsutbildning. Även om det på många ställen skulle vara möjligt att tidvis frigöra lokaler och utbildningsanordningar finns mycket små möjligheter att ställa instruktörer till förfogande i föreslaget syfte. Stora vakanser finns nämligen speciellt

inom de personalkategorier som skulle kunna tjänstgöra som instruktörer vid här aktuell utbildning.

Överbefälhavaren pekar emellertid på den fritidsundervisning som i dag står till buds för de värnpliktiga under grundutbildning. Inom ramen för denna undervisning bör det enligt överbefälhavaren vara möjligt att tillgodose en del av motionärernas önskemål. Vissa möjligheter finns därutöver till frivillig tjänstgöring efter grundutbildningens slut vilket ger den enskilde ökat kunnande samtidigt som instruktörstillgången i rådande vakansläge kan förbättras något.

Det är *arbetsmarknadsstyrelsens* uppfattning att de värnpliktiga bör ha full valfrihet i fråga om arbete och utbildning efter värnpliktstjänstgöringen. Skulle anställningsmöjligheter finnas och behov föreligga av utbildning till signaltekniker eller vapentekniker finns det – framhåller arbetsmarknadsstyrelsen – redan nu möjligheter att starta sådan utbildning och om så befinnes lämpligt underhandla om förhyrning av lokaler och utrustning. Utbildningen bör enligt styrelsen i så fall vara öppen för såväl utryckande värnpliktiga som övriga arbetslösa. Sådant samarbete med militära myndigheter förekommer redan nu inom arbetsmarknadsutbildningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen erinrar om att åldersvillkoret lägger hinder i vägen för att gå in och anordna arbetsmarknadsutbildning i anslutning till rekryttjänstgöring för de värnpliktiga som är under 20 år. Värnpliktiga som efter utryckningen söker arbete genom arbetsförmedlingen och uppfyller åldersvillkoret och övriga villkor för arbetsmarknadsutbildning kan emellertid relativt snart efter utryckningen komma in på arbetsmarknadsutbildning, framhåller arbetsmarknadsstyrelsen. Utöver utbildning vid AMU-centra finns möjlighet att bevilja arbetsmarknadsutbildning i form av företagsutbildning eller inom det reguljära utbildningsväsendet.

Innan man tar ställning till motionärernas förslag angående arbetsmarknadsutbildning för värnpliktiga, bör man enligt *skolöverstyrelsen* avvakta de beslut som kan följa på det förut nämnda betänkandet Utbildning för arbete (SOU 1974:79). När det gäller att fastställa innehåll i och längd av en utbildning är det väsentligt att veta vad som ingått i den tidigare utbildningen. Det kan – framhåller skolöverstyrelsen – i ett sådant läge vara betydelsefullt att även veta vilka moment som ingått i den militära utbildningen.

Värnpliktsutredningen erinrar om att flertalet värnpliktiga som under den militära grundutbildningen får speciell utbildning har uttagits härtill på grund av att de redan vid utbildningens början har en speciell civil yrkes- eller utbildningskompetens. Utredningen finner det emellertid i och för sig vara av värde om värnpliktiga som saknar fullständig yrkesutbildning ges möjlighet att få viss kompletterande sådan i anslutning till sin värnpliktstjänstgöring men bedömer att denna blir av mindre omfattning än motionärerna förutsatt. I likhet med motionärerna anser utredningen det lämpligt att sådan utbildning skall bedrivas i enlighet med civila utbildningsbestämmelser och stå under kontroll av skolöverstyrelsen.

De i motionen föreslagna praktiska åtgärderna med innebörd att förlägga arbetsmarknadsutbildningen – efter avslutad grundutbildning – till militär utbildningsanstalt anser utredningen däremot inte böra tillgripas i första hand. Utredningen anser det lämpligt att man först undersöker möjligheterna att tillgodose behovet med hjälp av den civila yrkesutbildning som redan är organiserad i de värnpliktigas hemort. Inte minst från ekonomisk och social synpunkt anses en sådan lösning vara avgjort till fördel för de värnpliktiga.

Remissinstanserna delar motionärernas uppfattning att en värnpliktig bör kunna få ett skriftligt intyg som styrker att han under militär grundutbildning genomgått yrkesinriktad specialutbildning. Kungl. Maj:t har emellertid – påpekar några av dem – genom beslut den 1 februari 1974 uppdragit åt överbefälhavaren att i samråd med värnpliktsverket och arbetsmarknadsstyrelsen vid förband och skolor inom försvarsmakten fr. o. m. budgetåret 1974/75 föranstalta om en redovisning av värnpliktstjänstgöringens och viss annan tjänstgörings civila meritvärde i form av tjänstgöringsintyg. Denna fråga har, anser arbetsmarknadsstyrelsen, därmed redan lösts på ett tillfredsställande sätt.

Utskottet

Motionen 1974:986 får ses mot bakgrund av den situation som har rått på arbetsmarknaden en längre tid. Den har varit särskilt kännbar för värnpliktiga som vid uttryckning från första tjänstgöringen står utan arbete och som inte har någon yrkesutbildning att falla tillbaka på. Motionärerna för fram tanken på en kompletterande yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i anslutning till rekryttjänstgöringen.

Utöver den rent militära utbildningen får en värnpliktig i vissa fall en ganska omfattande skolning inom ett visst specialområde. Motionärerna menar att denna borde kompletteras med en mera fullständig utbildning till motortekniker, signaltekniker, sjukvårdare m. fl. yrken. Härigenom skulle såväl den enskilde som samhället kunna dra ytterligare nytta av den fackutbildning som förekommer under grundutbildningen för värnpliktiga.

En utgångspunkt i förslaget är att arbetsmarknadsutbildningen förläggs till förbanden. Motionärerna räknar med att det genom den förkortning av värnpliktsutbildningen som håller på att genomföras bör finnas kapacitet över för detta ändamål. Den föreslagna arbetsmarknadsutbildningen skulle härigenom också bli ekonomiskt mycket fördelaktig för samhället.

Motionärerna är medvetna om att en yrkesutbildning kopplad till värnpliktstjänstgöringen inte kan genomföras utan vidare. Invändningar kommer också till uttryck i de yttranden över motionen som utskottet har inhämtat. Överbefälhavaren ifrågasätter möjligheterna att repliera på försvaret ens under den tid grundutbildning inte pågår.

Det är naturligtvis ett önskemål att värnpliktiga som saknar fullständig

yrkesutbildning ges möjlighet att få viss kompletterande sådan i omedelbar anslutning till sin första värnpliktstjänstgöring. I likhet med värnpliktsutredningen anser utskottet emellertid att man inte i första hand bör förlägga sådan utbildning till militärt utbildningsförband. Många skäl – inte minst ekonomiska – talar för att man först undersöker möjligheterna att lokalisera utbildning varom här är fråga till den civila yrkesutbildning som redan är organiserad på de värnpliktigas resp. hemort. Som arbetsmarknadsstyrelsen påpekar förekommer redan nu inom arbetsmarknadsutbildningen ett nära samarbete med militära myndigheter. Någon utredning med den inriktning som föreslås i motionen vill utskottet inte förorda.

Sedan motionen lämnats har Kungl. Maj:t genom beslut den 1 februari 1974 meddelat vissa bestämmelser angående värnpliktstjänstgöringens och viss annan tjänstgörings civila meritvärde. Motionärernas förslag om att värnpliktig på begäran skall kunna få skriftligt bevis på den specialutbildning han fått under sin militärtjänstgöring har därmed i allt väsentligt blivit tillgodosett.

Med hänvisning till vad som anförts i det föregående hemställer utskottet att riksdagen avslår motionen 1974:986.

Stockholm den 12 november 1974

På försvarsutskottets vägnar
PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), Gustafsson i Uddevalla (s), Pettersson i Kvänum (c), Gustavsson i Ängelholm (s), Karl Bengtsson i Varberg (fp), fru Sundström (s), herrar Glimnér (c), Brännström (s), herr andre vice talmannen Virgin (m), herrar Gernandt (c), Olsson i Asarum (s), Björk i Gävle (c) och Hedberg (s).